

Динаміка соціально-психологічних та особистісних показників реадаптації постнаркозалежних дорослих осіб за методом М. Мюррей

Р. М. Ільченко, М. Мюррей, В. Ф. Моргун

Український центр методу Мюррей при Благодійній організації «Вихід е!» (Полтава, Україна)

Murray Method, Ltd. (Scottsdale, Arizona, USA)

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка (Полтава, Україна)

Corresponding author. E-mail: ilchenko.ruslan@gmail.com, info@murraymethod.com, v.f.morgun@gmail.com

Paper received 22.01.21; Accepted for publication 11.02.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-245IX96-14>

Анотація. Описано дослідження реадаптації постнаркозалежних дорослих. Подано порівняння показників на різних етапах програми за методом Мюррей (становлення здорової врівноваженої особистості шляхом подолання наслідків травм, насильства і депривації), відмінностей між експериментальною та контрольною групами. Показано, що метод Мюррей статистично значуще сприяє зростанню показників соціально-психологічної адаптації, саморегуляції та духовності особистості й, водночас, знижує показники впливу раннього негативного досвіду та емоційної напруги у постнаркозалежних дорослих осіб.

Ключові слова: *постнаркозалежна особа, ранній травматичний досвід, емоційна симптоматика, соціально-психологічна адаптація, саморегуляція, духовність постнаркозалежних осіб, дезадаптація, психотерапевтичний метод Мюррей, реадаптація постнаркозалежних осіб.*

Вступ. Проблема реадаптації та ресоціалізації постзалежних осіб є актуальною в умовах сьогодення, що обумовлено як кризовими тенденціями сучасного українського суспільства із превалюванням цінностей споживання, духовною дезорієнтацією особистості, так і складним і багатокомпонентним характером процесу подолання залежності, виходу особистості в період ремісії. Подолавши первинні труднощі руйнування адиктивної поведінки постзалежна особистість стикається з рядом нових для неї проблем – побудови нової системи цінностей, поведінкових патернів, способів регулювання конфліктів і протиріч, переформатування сімейного життя, віднаходження ресурсів для пристосування до нового соціального середовища, тощо – які ставлять перед такою людиною підвищені вимоги до її адаптаційного потенціалу та вимагають реадаптації до нових умов життя. При цьому, наявні у людини патерни поведінки та сформовані особистісні характеристики руйнуються і вона вимушена формувати нові засоби пристосування до світу, що, власне, і передбачає процес реадаптації. Саме сказане і зумовлює виражену теоретичну та практичну значущість пошуку оптимальних механізмів супроводу постзалежної особистості.

Огляд останніх публікацій. Соціально-психологічні аспекти адаптації стали предметом дослідження таких психологів, як Г. О. Балл, Л. Ф. Бурлачук [5], Л. П. Гримак, М. Є. Жидко [5], О. С. Кочарян [5], С. Д. Максименко [7], Н. Ю. Максимова [8], Г. П. Мозгова [10], А. Налчаджян, В. А. Семиченко, О. Г. Солодухова, О. О. Ставицький [16], О. Р. Ткачишина, Т. Б. Хомуленко [17], Т. С. Яценко [20] та ін. Соціально-психологічна реадаптація на думку О. Г. Караяні, П. А. Корчемного [4] є складовою психологічної реабілітації – різновиду психологічної допомоги в тій частині, в якій вона спрямовується на відновлення втрачених (порушених) психічних можливостей та здоров'я.

Загальні закономірності та логіка здійснення реабілітаційних процесів та відновлення адаптаційного потенціалу наркозалежної особистості висвітлена Л. М. Литвинчук, Г. А. Прібом [14], Ю. І. Чернецькою [18], О. В. Чуйко [19] та ін., які описують послідовність етапів реабілітаційного процесу.

Р. М. Ільченко, розробляючи схему відновлення нормативної адаптації постзалежної людини, наголошує, що реадаптація включає такі компоненти як первинну і базову реадаптацію та постреадаптацію. Останні дозволяють особистості подолати фізичні, когнітивні, соціальні, емоційні та духовні прояви дезадаптації (за Мюррей [11], Мюррей, Ільченко [12]). Сам процес реадаптації розглядається автором як спрямований на повторне пристосування людини до умов звичного для неї середовища, що змінилося [2]. Разом із тим, проблема пошуку найбільш ефективних і результативних методів реадаптації та реабілітації постзалежних осіб залишається актуальною. Особливу ефективність у даній проблемній сфері представляє метод М. Мюррей [11-12], направлений на відновлення функціонування особистості на основі подолання травматичного досвіду. Даний метод активно використовується Р. М. Ільченком [2; 3; 13] у процесі реадаптації та ресоціалізації постзалежних особистостей дорослого віку, забезпеченні можливості їх повноцінного життя, реалізації головних завдань періоду дитинства та дорослості (Седих К. В., Моргун В. Ф. [15], Т. М. Дзюба, О. Г. Коваленко [1]) і подолання негативних наслідків вживання психоактивних речовин. Важливість роботи із раннім травматичним досвідом відзначається і Н. Ю. Максимовою [9], яка наголошує на наявності специфічного особистісного новоутворення як чинника формування адикції у осіб із досвідом ранньої травматизації. При цьому, врахування таких детермінант формування залежності передбачає комплексне та глибоке втручання у психіку постзалежної особистості, її корекції та модифікації глибинних механізмів функціонування (Т. С. Яценко [20]). Водночас, ефективність використання даного методу виражається в комплексі змін фізичних, когнітивних, соціальних, емоційних та духовних проявів дезадаптації.

Мета дослідження полягає у виявленні динаміки соціально-психологічних (вплив раннього негативного досвіду, соціально-психологічна адаптація) та особистісних (емоційна симптоматика, саморегуляція, духовність особистості) показників у процесі проходження програми реадаптації постнаркозалежних дорослих осіб методом М. Мюррей. Для реалізації мети поставлено наступні **завдання дослідження:**

1) встановити, які з означених показників реадaptaції постнаркозалежних дорослих осіб за методом Мюррей матимуть позитивну динаміку зростання;

2) виявити, які з цих показників реадaptaції за методом Мюррей, навпаки, продемонструють зниження негативного впливу на життєдіяльність постнаркозалежних дорослих осіб.

Методи дослідження. Програма повернення до здорового способу життя дорослих людей, постзалежних від наркотиків, алкоголю та азартних ігор, розроблена Р. М. Ільченком на основі психотерапевтичного методу становлення здорової зрівноваженої особистості шляхом подолання наслідків травм, насильства і депривації Мерілін Мюррей [2; 11-13].

Програма, спрямована на особистісне зростання та відродження людини у всіх сферах життя: біологічній (фізичній), психологічній (інтелектуальній та емоційній), соціальній та духовній. Програма реалізується поетапно у формі тренінгів за методом Мюррей, на чотирьох рівнях, протягом 12 місяців (240 годин) і передбачає групову та індивідуальну роботу: лекції, інтерактивні бесіди, письмові завдання, домашні та аудиторні заняття. Змістовно реалізація програми передбачала такі рівні:

1) відкриття «Природної Дитини» та опанування концепції побудови здорової зрівноваженої особистості;

2) формування почуття власної гідності незалежно від того, що негативного вчиняли учасникові люди або що саморуйнівного учасник робив особисто; позбавлення від дисфункцій, що заважали жити повноцінним життям у постнаркозалежний період, та формування відповідального ставлення до власного життя і потреб;

3) побудова нового, здорового кола взаємовідносин та напрацювання навичок вирішення конфліктів; знаходження себе, становлення та самореалізація особистості у соціумі;

4) аналіз впливу прашурів, систем, в яких вони жили, на становлення сучасного способу життя та подолання

негативних наслідків через формування почуття власної гідності (Ільченко [2; 13], Мюррей, Ільченко [11-12]).

Для оцінки ефективності програми були використані методики дослідження негативного дитячого досвіду (ACE; за В. Фелітті, Р. Андом), Симптоматичний опитувальник дистресу (SCL-90-R; за Л. Дерогатисом), «Стиль саморегуляції поведінки» (за В. І. Моросановою), Методика діагностики соціально-психологічної адаптації (за К. Роджерсом, Р. Даймонд) та Методика «Духовний потенціал особистості-2» (за Е. О. Помиткіним) [3].

Для кількісної обробки був використаний статистичний критерій t-Стюдента. Комп'ютерна математична обробка даних здійснювалась за допомогою пакета статистичних програм SPSS 21.0 for Windows.

Результати та їх обговорення. Програма повернення до здорового способу життя дорослих людей, постзалежних від наркотиків, алкоголю та азартних ігор, що розроблена Р. М. Ільченком за методом М. Мюррей, реалізується на базі Благодійної організації «Вихід Є!» (м. Полтава) [2; 12-13]. В апробації даної програми взяли участь 60 постзалежних осіб, що були обрані із групи 120 дорослих постнаркозалежних осіб методом випадкового вибору, які пройшли 4 рівні даної програми. Решта 60 осіб склали контрольну групу, яка не брала участі в формувальній серії дослідження. Вік досліджуваних варіюється від 22 до 45 років. За статевим складом вибірка включала 96 чоловіків та 24 жінки. Термін ремісії представників експериментальної групи варіюється від 6 місяців до 12 років. Дослідження проведене в період з 2018 по 2020 роки. Діагностика вихідної групи здійснювалась у 2018 році, проведення формувального дослідження тривало з 2018 по 2020 роки; підсумкова діагностика проведена в 2020 році. Емпіричне дослідження та формувальна серія проведені на базі Благодійної організації «Вихід Є!» (м. Полтава).

Порівняємо вираженість впливу раннього травматичного досвіду на різних етапах формувального дослідження, що представлено у таблиці 1.

Таблиця 1. Динаміка показників негативного раннього дитячого досвіду постнаркозалежних дорослих після проходження чотирьох рівнів формувального дослідження у порівнянні з контрольною групою (середні значення та стандартні відхилення, у балах)

Експериментальна група					Контрольна група (в цілому)
вихідний рівень	1 рівень	2 рівень	3 рівень	4 рівень	
5,38±2,68	5,47±2,32	5,5±2,29	4,27±1,71	3,66±1,3	5,06±2,29

Примітка. Діапазон шкали 0-10 (норма 3-5).

Як бачимо з таблиці 1, за результатами формувального дослідження нами зафіксоване поступове зниження впливу раннього негативного досвіду на свідомість досліджуваних. Для досягнення стійкого зменшення впливу негативного раннього досвіду досліджуваному необхідно пройти більше половини програми, оскільки статистично доведені відмінності в'являються лише після 2 етапу програми (різниця у вираженості показника між 2 і 3 етапом програми становить $t=2,21$, $p\leq 0,05$; 3 і 4 етапом – $t=2,74$, $p\leq 0,01$) і найбільшою мірою проявляються у порівнянні з 4 етапом програми, де наявна відмінність з показниками контрольної групи ($t=3,208$, $p\leq 0,01$).

Розглянемо показники соціально-психологічної адаптації постнаркозалежних на різних етапах реалізації програми та у порівнянні з контрольною та вихідною групою, що подано в таблиці 2.

Примітка. Діапазони норми: 1 – інтегральна адаптивність (норма 68-136); 2 – інтегральна дезадап-

тивність (норма 68-136); 3 – прийняття себе (норма 22-42); не прийняття себе (норма 14-28); 5 – не прийняття себе (норма 14-28); 6 – неприйняття інших (норма 14-28); 7 – емоційний дискомфорт (норма 14-28); 8 – емоційний дискомфорт (норма 14-28); 9 – внутрішній контроль (норма 26-52); 10 – зовнішній контроль (норма 18-36); 11 – домінування (норма 6-12); 12 – підлеглість (норма 12-24); 13 – есканізм (норма 10-20).

Протягом проходження програми реадaptaції за М. Мюррей показники адаптованості постнаркозалежних осіб суттєво покращилися. Зокрема, величина «інтегрального показника адаптованості» на першому ($t=3,31$, $p\leq 0,01$), другому ($t=2,39$, $p\leq 0,05$), третьому і четвертому ($t=2,211$, $p\leq 0,05$) рівнях реалізації програми вищі, ніж в контрольній групі. Також, зафіксовано суттєве підвищення адаптованості досліджуваних на третьому рівні програми, порівняно з 2 ($t=2,08$, $p\leq 0,05$), та на четвертому рівні, порівняно з 3 ($t=3,73$, $p\leq 0,01$).

Закономірно, що «інтегральний показник дезадаптації» досліджуваних зменшився за підсумками прохо-

дження програми. Так, прояви дезадаптації у досліджуваних нижчі після 1 ($t=6,65$, $p\leq 0,01$), 3 ($t=3,67$, $p\leq 0,01$) і 4 ($t=5,65$, $p\leq 0,01$) рівнів реалізації програми, порівняно з контрольною групою. Водночас, на другому рівні спо-

стерігається суттєве підвищення проявів дезадаптації, порівняно з 1 ($t=2,6$, $p\leq 0,05$) і 4 ($t=3,36$, $p\leq 0,01$) рівнем програми, при відсутності статистичної значимості із даними контрольної групи ($t=1,71$).

Таблиця 2. Показники соціально-психологічної адаптації постнаркозалежних дорослих після проходження чотирьох рівнів формувального експерименту у порівнянні з контрольною групою (середні значення та стандартні відхилення, у балах)

Показники адаптації	Експериментальна група					Контрольна група (в цілому)
	іхідний рівень	1 рівень	2 рівень	3 рівень	4 рівень	
інтегральна адаптивність	64±23	169,72±22,1	152,67±27,2	153,56±14,65	161,25±15,7	69±20,3
інтегральна дезадаптивність	122±31	57,67±40,9	84,38±41,2	65,86±31,07	52,6±30,25	114±30,6
прийняття себе	20±7,4	53,75±9,04	50,6±11,56	47,27±5,22	53,38±9,39	21±9,92
не прийняття себе	29±9,5	9,33±8,35	12,97±8,6	12,1±7,02	9,36±5,64	24,86±9,4
прийняття інших	11±4,3	26,75±4,85	26,4±4,7	23,7±2,48	28,5±7,2	11,8±4,5
неприйняття інших	28,2±7,5	11,2±7,92	16,8±7,6	14,4±6,6	10,38±6,3	28,1±8,6
емоційний комфорт	12,1±5,3	27,78±4,06	26,97±5,53	24,75±3,75	29,3±7,76	13,08±5,01
емоційний дискомфорт	24,6±9,6	11,33±9,33	15,8±10	12,2±7,2	10,47±6,43	26,1±9,92
внутрішній контроль	43,2±6,4	55,6±7,99	57,4±7,9	52,9±8,4	59,75±11,5	43,1±7,05
зовнішній контроль	26,7±9,8	14,9±11,29	20,03±11,64	16,97±10,93	14,97±9,3	25,6±11,9
домінування	11,5±5,1	11,8±4,78	11,3±4,7	10,8±3,8	10,5±3,5	11,2±4,3
підлеглість	20,8±6,9	15,6±7,3	19,8±12,9	17,5±4,22	16,1±4,3	20,7±6,8
ескапізм	22,8±6,2	11,03±5,65	12,7±6,4	10,3±4,95	9,3±4,9	18,6±5,7

Показники «прийняття себе» протягом апробації програми також підвищилися. Дана якість суттєво вище виражена на 1 ($t=5,76$, $p\leq 0,01$) та на 4 ($t=3,75$, $p\leq 0,01$) етапах програми, ніж серед представників контрольної групи. Також, учасники програми краще, ніж досліджувані контрольної групи, сприймають оточуючих людей на першому ($t=6,9$, $p\leq 0,01$), другому ($t=4,15$, $p\leq 0,01$), третьому ($t=2,2$, $p\leq 0,05$) та четвертому ($t=4,54$, $p\leq 0,01$) рівнях реалізації програми.

Значення за шкалою «емоційного комфорту» покращується поступово протягом реалізації етапів програми та має статистично доведені відмінності у вираженості на четвертому її рівні ($t=2,47$, $p\leq 0,05$), порівняно з контрольною групою. Лише на третьому рівні програми по-

казник емоційного комфорту знижується, порівняно з першим ($t=3,9$, $p\leq 0,01$) і четвертим ($t=3,65$, $p\leq 0,01$) рівнем.

«Ескапізм» як прагнення уникати проблем і одна з найбільш вагомих характеристик залежної особистості більше властива досліджуваним із контрольної групи, ніж учасникам програми на першому ($t=3,2$, $p\leq 0,01$), третьому ($t=2,84$, $p\leq 0,01$) та четвертому ($t=3,45$, $p\leq 0,01$) рівнях. Зниження даного показника зафіксоване нами між четвертим і другим ($t=2,47$, $p\leq 0,05$), четвертим і третім ($t=2,73$, $p\leq 0,01$) рівнем програми.

Показники динаміки *симптоматики емоційної сфери* постнаркозалежних протягом формувальної серії експерименту подано в таблиці 3.

Таблиця 3. Динаміка показників емоційної симптоматики постнаркозалежних дорослих після проходження чотирьох рівнів формувального експерименту у порівнянні з контрольною групою (середні значення та стандартні відхилення, у балах)

Показники емоційної сфери	Експериментальна група					Контрольна група (в цілому)
	іхідний рівень	1 рівень	2 рівень	3 рівень	4 рівень	
соматизація	0,98±0,3	0,58±0,39	0,76±0,77	0,42±0,46	0,38±0,42	0,97±0,76
обсесивно-компульсивний розлад	1,12±0,3	0,6±0,4	0,74±0,53	0,56±0,38	0,5±0,33	1,05±0,73
міжособистісна сензитивність	1,13±0,51	0,61±0,48	0,87±0,6	0,7±0,6	0,55±0,49	1,03±0,81
депресія	1,2±0,3	0,59±0,37	0,81±0,77	0,66±0,4	0,5±0,38	1±0,76
тривога	0,9±0,2	0,48±0,42	0,57±0,65	0,38±0,36	0,36±0,34	0,87±0,74
ворожість	0,93±0,3	0,36±0,33	0,64±0,63	0,3±0,26	0,28±0,23	0,92±0,75
фобійна тривожність	0,57±0,2	0,29±0,44	0,21±0,27	0,23±0,27	0,19±0,23	0,46±0,54
параноїдні тенденції	1,2±0,4	0,58±0,46	0,6±0,53	0,54±0,68	0,46±0,53	1,1±0,84
психотизм	0,9±0,3	0,4±0,34	0,5±0,46	0,29±0,28	0,26±0,24	0,7±0,62
тяжкість дистресу	0,95±0,41	0,52±0,29	0,65±0,51	0,29±0,28	0,43±0,3	0,91±0,62

Примітка. Діапазони норми: соматизація – $0,58\pm 1,0$; обсесивно-компульсивний розлад – $0,40\pm 0,80$; міжособистісна сензитивність – $0,33\pm 0,67$; депресія – $0,38\pm 0,77$; тривога – $0,30\pm 0,70$; ворожість – $0,33\pm 0,67$; фобійна тривожність – $0,00\pm 0,43$; параноїдні тенденції – $0,33\pm 0,83$; психотизму – $0,1\pm 0,44$; тяжкість дистресу – $0,35\pm 0,60$.

Як бачимо з таблиці 3, протягом формувального етапу експерименту більшість показників емоційної симптоматики значно зменшується. Зокрема, нами зафіксовано суттєве зменшення показників середніх значень за шкалами соматизації, обсесивно-компульсивних розла-

дів, міжособистісної сензитивності, депресії, тривоги, ворожості, тяжкості дистресу. Відносно показників фобійної тривожності, параноїдних тенденцій та психотизму можемо зауважити, що зменшення їх вираженості спостерігається, проте не є значним, імовірно, виходячи з низької вираженості даних компонентів навіть на констатувальному етапі експерименту серед постнаркозалежних. Так, зафіксовані відмінності між 1 етапом програми і контрольною групою за показниками соматизації ($t=2,96$, $p\leq 0,01$), обсесивно-компульсивного розладу ($t=4,75$, $p\leq 0,01$), міжособистісної сензитивності ($t=3,4$, $p\leq 0,01$), депресії ($t=2,8$, $p\leq 0,01$), тривоги ($t=2,79$, $p\leq 0,01$),

ворожості ($t=2,74$, $p\leq 0,01$), параноїчних тенденцій ($t=3,2$, $p\leq 0,01$), психотизму ($t=2,92$, $p\leq 0,01$) та тяжкості дистресу ($t=4,108$, $p\leq 0,01$).

На другому етапі статистична відмінність із КГ виявлена лише за показниками фобійної тривожності ($t=2,4$, $p\leq 0,05$) та параноїчних тенденцій ($t=3,27$, $p\leq 0,01$).

Порівняння показників третього етапу та КГ виявило відмінності за проявом соматизації ($t=4,02$, $p\leq 0,01$), обсесивно-компульсивного розладу ($t=3,46$, $p\leq 0,01$), міжособистісної сензитивності ($t=2,25$, $p\leq 0,01$), депресії ($t=2,6$, $p\leq 0,01$), тривоги ($t=3,5$, $p\leq 0,01$), ворожості ($t=4,9$, $p\leq 0,01$), психотизму ($t=3,76$, $p\leq 0,01$) та тяжкості дистресу ($t=5,86$, $p\leq 0,01$).

Діагностика четвертого етапу і КГ виявила ще більш значущі статистичні відмінності за показниками фобійної тривожності ($t=2,4$, $p\leq 0,05$) та параноїчних тенденцій ($t=3,27$, $p\leq 0,01$). Порівняння показників третього етапу та КГ виявило відмінності за проявом соматизації ($t=4,15$, $p\leq 0,01$), обсесивно-компульсивного розладу ($t=4,03$, $p\leq 0,01$), міжособистісної сензитивності ($t=3,27$, $p\leq 0,01$), депресії ($t=3,3$, $p\leq 0,01$), тривоги ($t=3,68$, $p\leq 0,01$), ворожості ($t=5,24$, $p\leq 0,01$), фобійної тривожності ($t=2,56$,

$p\leq 0,05$), параноїдних тенденцій ($t=4,72$, $p\leq 0,01$), психотизму ($t=4,1$, $p\leq 0,01$) та тяжкості дистресу ($t=4,37$, $p\leq 0,01$).

Виявлено дві стратегії зміни показників емоційної сфери постнаркозалежних у процесі реалізації програми. Зокрема показники соматизації, тривоги, психотизму мають різке зниження вираженості на першому етапі програми, порівняно з даними контрольної групи, із поступовим зниженням показників на подальших етапах формуального експерименту.

Показники обсесивно-компульсивних розладів, міжособистісної сензитивності, депресії, ворожості, тяжкості дистресу, фобійної тривожності та параноїчних тенденцій мають іншу динаміку. Зокрема, за даними показниками спостерігається різке зниження рівня вираженості ознаки на першому етапі програми, проте в подальшому в ході формуального дослідження вираженість даної якості суттєво не знижується, хоча також можуть спостерігатися певні підвищення чи зниження вираженості ознаки.

Розглянемо динаміку показників *саморегуляції постнаркозалежних*, що подано в таблиці 4.

Таблиця 4. Динаміка показників саморегуляції постнаркозалежних дорослих після проходження чотирьох рівнів формуального експерименту у порівнянні з контрольною групою (середні значення та стандартні відхилення, у балах)

Показники саморегуляції	Експериментальна група					Контрольна група (в цілому)
	вихідний рівень	1 рівень	2 рівень	3 рівень	4 рівень	
планування	5,56±1,12	6,58±1,51	6,44±1,36	6,88±1,26	7,06±1,39	5,72±1,86
моделювання	5,72±1,21	6,11±1,89	6,55±1,5	6,33±1,29	7±1,41	5,69±2,17
програмування	5,4±1,31	6,8±1,41	6,69±1,3	6,5±1,36	7,11±1,75	5,8±1,9
оцінка результатів	5,6±1,1	6,36±1,49	6,08±1,72	5,25±1,51	5,3±1,63	5,8±1,56
гнучкість	5,47±1,06	6,72±1,54	6,67±1,53	6,41±1,27	7,39±1,33	6,11±1,56
самостійність	5,01±1,3	4,83±1,68	5,53±1,71	5,19±1,61	5,44±1,64	5,19±2,25
загальний показник	30,84±4,2	30,83±4	37,97±4,93	36,58±3,72	39,3±4,04	33,63±6,81

Примітка. Діапазони норми: планування 4-6; моделювання – 4-6; програмування – 5-7; оцінка результатів – 4-6; гнучкість – 5-7; самостійність – 4-6; загальний показник саморегуляції – 24-32.

Як видно з таблиці 4, нами зафіксоване певне підвищення за показниками саморегуляції у досліджуваних у процесі формуального експерименту, проте неможливо стверджувати, що такі показники динаміки є суттєвими та статистично значущими.

Зафіксована позитивна динаміка за показниками планування, моделювання, програмування, гнучкості та загального показника саморегуляції. Зокрема, виявлені статистичні відмінності між проявами якостей саморегуляції на 1 етапі та КГ – планування ($t=3,02$, $p\leq 0,01$), програмування ($t=2,06$, $p\leq 0,05$), гнучкості ($t=2,045$, $p\leq 0,05$), загальної саморегуляції ($t=2,31$, $p\leq 0,05$).

На другому етапі виявлені відмінності з КГ за показниками планування ($t=2,16$, $p\leq 0,05$), моделювання ($t=2,17$, $p\leq 0,05$), програмування ($t=2,5$, $p\leq 0,05$), загальної саморегуляції ($t=3,32$, $p\leq 0,05$).

На третьому етапі виявлені відмінності з КГ за показниками планування ($t=2,92$, $p\leq 0,01$) та загальної саморегуляції ($t=2,33$, $p\leq 0,05$).

На четвертому етапі виявлені відмінності за шкалами планування ($t=3,57$, $p\leq 0,01$), моделювання ($t=3,29$, $p\leq 0,01$), програмування ($t=2,85$, $p\leq 0,01$), гнучкості ($t=3,84$, $p\leq 0,01$), загальної саморегуляції ($t=3,73$, $p\leq 0,01$).

Натомість, за показниками оцінки результатів діяльності та самостійності суттєві зрушення за підсумками

формуального етапу експерименту відсутні. Водночас, динаміка різних показників саморегуляції змінюється. Загальними її рисами є наявність пікових та «спадаючих» моментів протягом формуального експерименту та суттєве підвищення на першому етапі програми.

Розглянемо показники динаміки *духовного компоненту реадaptaції* постнаркозалежних дорослого віку, що подано в таблиці 5.

Примітка. Діапазони норми: ідентифікація, децентрація, рефлексія, трансценденції, буттєва єдність – 7±2; спілкування, спрямованість, характер, самосвідомість, інтелект, досвід, психофізіологія – 5±1,5; духовність – 24-49.

Як видно з таблиці 5, показники духовності протягом проходження програми за методом М. Мюррей суттєво змінюються. Зокрема, найбільш виражені зміни зафіксовано нами за проявом показників ідентифікації, децентрації, рефлексії у площинах спілкування, самосвідомості, психофізіологічних проявів. Так, виявлена статистично значуща різниця між даними 1 етапу проходження програми та КГ за основними шкалами методики – показниками ідентифікації ($t=2,07$, $p\leq 0,05$), децентрації ($t=2,77$, $p\leq 0,01$), рефлексії ($t=5,97$, $p\leq 0,01$), трансценденції ($t=4,84$, $p\leq 0,01$), усвідомлення буттєвої єдності ($t=3,99$, $p\leq 0,01$).

Порівняння показників 2 етапу дослідження і КГ виявило статистичну значущість лише за показниками рефлексії ($t=2,73$, $p\leq 0,05$), а 3 етапу – ідентифікації ($t=3,82$, $p\leq 0,01$). Порівняння 4 етапу і КГ виявило значні

статистичні розбіжності за показниками ідентифікації ($t=7,16$, $p\leq 0,01$), децентрації ($t=4,22$, $p\leq 0,01$), рефлексії

($t=4,38$, $p\leq 0,01$), трансценденції ($t=4,71$, $p\leq 0,01$), усвідомлення буттєвої єдності ($t=4,99$, $p\leq 0,01$).

Таблиця 5. Динаміка показників духовного аспекту реадaptaції постнаркозалежних після проходження чотирьох рівнів формувального експерименту у порівнянні з контрольною групою (середні значення та стандартні відхилення, у балах)

Показники духовності	Експериментальна група					Контрольна група (в цілому)
	вихідний рівень	1 рівень	2 рівень	3 рівень	4 рівень	
ідентифікація	8,3±1,5	10,08±1,9	9±2,02	9,77±1,31	10,9±1,14	8,5±1,79
децентрація	8,1±1,4	9,41±1,97	8,44±2,06	8,52±1,91	10,3±1,5	8,3±2,06
рефлексія	8,2±1,2	10,39±2,1	9,75±1,59	8,67±1,67	10,22±1,57	8,56±1,99
трансценденція	7,2±1,6	9,58±2,43	8,61±2,91	8,44±1,97	9,86±1,82	7,63±2,45
буттєва єдність	7,8±1,8	10,03±2,1	9±2,37	8,97±1,48	10,5±1,79	8,39±2,47
спілкування	5,32±1,3	6,67±1,63	6,58±1,42	7,36±1,33	8,08±1,87	5,91±1,42
спрямованість	5,65±1,6	7,83±1,69	6,64±1,38	6,63±1,37	7,88±1,83	6,16±1,74
характер	6,5±1,4	7,11±1,24	7,03±1,68	6,58±1,29	7,3±1,63	6,69±1,34
самосвідомість	4,6±0,9	6,86±1,7	5,86±1,43	6,61±1,57	7,67±1,8	5,63±1,95
інтелект	5,5±1,3	7,86±1,7	7,66±1,41	6,27±1,42	6,72±1,76	6,33±1,88
досвід	5,02±2,1	7,25±1,44	6,77±1,67	5,83±1,23	5,77±1,27	5,63±1,91
психофізіологія	4,2±1,8	5,91±1,77	4,67±1,72	4,36±2,16	6,8±1,52	4,97±1,66
духовність	76,2±14,3	99±15,01	89,7±17,98	87,3±11,58	99,97±19,23	82,5±15,32

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Результати формувального дослідження дозволяють стверджувати, що нами доведена ефективність запропонованої програми реадaptaції постнаркозалежних за методом М. Мюррей, що виражається у динаміці статистично значущого:

1) зростання показників *соціально-психологічної адаптації* (інтегрального показника адаптованості, прийняття себе, прийняття інших, емоційного комфорту і суттєвого зниження ескапізму та інтегрального показника дезадаптації), *саморегуляції* (планування, моделювання, програмування, гнучкості, загальної саморегуляції) та *духовності особистості* (ідентифікації, децентрації,

рефлексії, спілкування, самосвідомості, психофізіологічних проявів).

2) зниження показників впливу *раннього негативного досвіду* та *напруги емоційної сфери* (соматизації, обсесивно-компульсивних розладів, міжособистісної чутливості, депресії, тривоги, ворожості, тяжкості дистресу) в постнаркозалежних дорослих осіб у наслідок формувального експерименту.

Водночас, дана проблема потребує подальшого вивчення і уточнення. *Перспективою подальших розвідок* може бути, зокрема, аналіз динаміки показників емоційного інтелекту, копінг-механізмів постнаркозалежних осіб у процесі проходження програми за методом М. Мюррей.

ЛІТЕРАТУРА

- Дзюба Т. М., Коваленко О. Г. Психологія дорослості з основами геронтопсихології. Навчальний посібник / наук. ред., авт. передмови і додатку В. Ф. Моргуна. К.: ВД «Слово», 2013. 264 с.
- Ільченко Р. М. Метод становлення здорової врівноваженої особистості через подолання наслідків травм, насильства і депривації (за М. Мюррей) як засіб психологічної реадaptaції постнаркозалежних дорослих. *Актуальні проблеми психології*. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України (м. Київ) / за ред. С. Д. Максименка. 2019. Том. XI: *Психологія особистості. Психологічна допомога особистості*. Вип. 19. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2019. С. 190-208.
- Ільченко Р. М. Комплексне психодіагностичне забезпечення психологічної реадaptaції постнаркозалежних дорослих. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Херсон, 2019. Вип. 4. С. 94-102.
- Караяни А. Г., Корчемный П. А. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. М.: ВУ, 2010. 348 с.
- Кочарян О. С., Бурлачук Л. Ф., Жидко М. Є. Психотерапия. Психологические модели: учебник для вузов. 3-е изд. доп., стереотип. СПб.: Питер, 2012. 496 с.
- Литвинчук Л. М. Психологія реабілітації наркозалежних осіб: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2017. 363 с.
- Максименко С. Д., Прокоф'єва О. О., Царькова О. В. та ін. Практикум із групової психокорекції: підручник. К.: ВД «Слово», 2015. 752 с.
- Максимова Н. Ю. Безпека життєдіяльності: Соціально-психологічні аспекти алкоголізму та наркоманії. Навчальний посібник. Київ: Либідь, 2006. 327 с.
- Максимова Н. Ю. Психологічна травма як чинник адиктивної поведінки. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2017. № 15. С. 292-298.
- Мозгова Г. П. Психосоматика: нейрофізіологічні характеристики. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*, 2015. Вип. 37. С. 123-131. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2015_37_22
- Мюррей М. Метод Мюррей. Обретение целостности в результате преодоления последствий психологических травм, насилия, пренебрежения и зависимости / пер. с англ. Е. Корневой. СПб.: Шандал, 2012. 416 с.
- Мюррей М., Ільченко Р. М. Допомога особистісному зростанню повнолітніх, що зазнали травм, насильства та депривації у дитинстві, за психотерапевтичним методом Мерілін Мюррей. Науково-методична розробка / за ред. В. Ф. Моргуна; відпов. за випуск М. Мюррей. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2011. 46 с.
- Повернення до здорового способу життя дорослих людей, постзалежних від наркотиків, алкоголю та азартних ігор. Програма психосоціальної реадaptaції за методом Мюррей / автор-розробник Р. М. Ільченко; науков. ред. В. Ф. Моргуна. Полтава, 2020. 56 с.
- Пріб Г. А. Соціальна психіатрія і наркологія: навчальний посіб. Київ: ПІК ДСЗУ, 2016. 255 с.
- Седих К. В., Моргуна В. Ф. Делінквентний підліток: навчальний посібник. 3-е вид. Київ: ВД «Слово», 2019. 272 с.
- Ставицький О. О. Психологія гандикапізму: монографія. Рівне: 2011. 376 с.
- Хомуленко Т. Б. Основи психосоматики: навчально-методичний посібник. Вінниця: Нова Книга, 2009. 120 с.

18. Чернецька Ю. І. Зв'язок соціальних ризиків та життєвих перспектив реабілітованих наркозалежних. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2018. № 2 (61). Травень. С. 315–319.
19. Чуйко О. В. Соціальна реабілітація: підходи до змістовних характеристик процесу. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. Київ, 2015. № 4 (29). С. 152–158. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2015_4_27

20. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: феноменологія, теорія і практика. Навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2006. 382 с.

REFERENCES

1. Dzjuba T. M., Kovalenko O. G. Psychology of adulthood with the basics of gerontopsychology. Textbook / Science. ed., ed. preface and appendix V. F. Morgun. K.: VD «Slovo», 2013. 264 p.
2. Ilchenko R. M. The method of formation of a healthy balanced personality through overcoming the consequences of trauma, violence and deprivation (according to M. Murray) as a means of psychological readaptation of post-drug adults. *Aktual'ni problemi psihologii*: Zbirnik naukovih prac' Institutu psihologii imeni G. S. Kostjuka NAPN Ukraïni (m. Kiïv) / za red. S. D. Maksimenka. 2019. Tom. HI: *Psihologija osobistosti. Psihologichna dopomoga osobistosti*. Vip. 19. Zhitomir: Vid-vo ZhDU imeni I. Franka, 2019. P. 190–208.
3. Ilchenko R. M. Complex psychodiagnostic support of psychological readaptation of post-drug-dependent adults. *Naukovij visnik Hersons'kogo derzhavnogo universitetu. Serija «Psihologichni nauki»*. Herson, 2019. Vip. 4. P. 94–102.
4. Karajani A. G., Korchemnyj P. A. Psychological assistance in crisis situations. M.: VU, 2010. 348 s.
5. Kocharyan O. S., Burlachuk L. F., Zhidko M. Ê. Psychotherapy. Psychological models: textbook for universities. 3-ye izd. dop., stereotip. SPb.: Piter, 2012. 496 p.
6. Lytvynchuk L. M. Psychology of rehabilitation of drug addicts: monograph. Zhytomyr: Vyd-vo ZHDU imeni Ivana Franka, 2017. 363 p.
7. Maksymenko S. D., Prokof'yeva O. O., Tsar'kova O. V. ta in. Workshop on group psychocorrection: a textbook. K.: VD «Slovo», 2015. 752 p.
8. Maksymova N. YU. Life safety: Socio-psychological aspects of alcoholism and drug addiction. Tutorial. Kyiv: Lybid', 2006. 327 p.
9. Maksimova N. Ju. Psychological trauma as a factor of addictive behavior. *Aktual'ni problemi psihologii*. 2017. № 15 (11). P. 292–298.
10. Mozhova H. P. Psychosomatics: neurophysiological characteristics. *Aktual'ni problemy psykhologii: zb. nauk. prats' Instytutu psykhologii, pedagogiki*. Київ, 2015. № 4 (29). С. 152–158.
11. Murray M. Murray method. Gaining integrity as a result of overcoming the consequences of psychological trauma, violence, neglect and addiction / s angl. E. Kornevoj. SPb.: Shandal, 2012. 416 p.
12. Murray M., Ilchenko R. M. Assistance to personal growth of adults who have suffered trauma, violence and deprivation in childhood, according to the psychotherapeutic method of Marilyn Murray. Scientific and methodical development / za red. V. F. Morguna; vidpov. za vipusk M. Murray. Poltava: PNPU imeni V. G. Korolenka, 2011. 46 p.
13. Return to a healthy lifestyle for adults addicted to drugs, alcohol and gambling. Murray psychosocial readaptation program / avtor-rozrobnik R. M. Ilchenko; nauk. red. V. F. Morgun. Poltava, 2020. 56 p.
14. Prib G. A. Social psychiatry and addiction: a textbook. K.: IPK DSZU, 2016. 255 p.
15. Sedyh K. V., Morgun V. F. Delinquent teenager: a textbook. 3-ye izd. K.: VD «Slovo», 2019. 272 p.
16. Stavys'kyi O. O. Psychology of handicapping: monograph. Rivne: 2011. 376 p.
17. Khomulenko T. B. Fundamentals of psychosomatics: a textbook. Vinnytsya: Nova Knyha, 2009. 120 p.
18. Chernec'ka Ju. I. Relationship between social risks and life prospects of rehabilitated drug addicts. *Naukovij visnik MNU imeni V. O. Suhomlins'kogo. Pedagogichni nauki*. 2018. № 2 (61). Traven'. P. 315–319.
19. Chujko O. V. Social rehabilitation: approaches to the substantive characteristics of the process. *Aktual'ni problemi sociologii, psihologii, pedagogiki*. 2015. № 4 (29). P. 152–158.
20. Yatsenko T. S. Fundamentals of deep psychocorrection: phenomenology, theory and practice. Tutorial. Kyiv: Vyscha shkola, 2006. 382 p.

Dynamics of socio-psychological and personal post-drug-dependent adults by the method of M. Murray readaptation indicators R. Ilchenko, M. Murray, V. Morgun

Abstract. The studies of the readaptation of post-drug-dependent addicted adults are described. Comparison of indicators at 4 stages of the program according to the Murray method (the formation of a healthy balanced personality by overcoming the consequences of trauma, violence and deprivation), the differences between the experimental and control groups is presented. It is shown that the Murray method contributes to a statistically significant increase in the indicators of socio-psychological adaptation, self-regulation and spirituality of the individual and at the same time reduces the indicators of the influence of early negative experience and emotional stress in post-drug-dependent addicted adults.

Keywords: post-drug-dependent addicted person, early traumatic experience, emotional symptoms, socio-psychological adaptation, self-regulation, spirituality of post-drug addicts, maladjustment, Murray's psychotherapeutic method, re-adaptation of post-drug-dependent addicted adults.